

Dossier Euthanasie (1): Palmyre D., 1915-2004, gestorven van

Ze was oud en der dagen zat, en na de dood van haar man zag ze de zin van een verlengd verblijf op aarde helemáál niet meer in. En dus besloot Palmyre D., samen met haar huisarts, er een punt achter te zetten. Dossier euthanasie, deel 1: 'Dit wordt hét probleem van de komende jaren.'

In een jaar tijd verloor Roel Philips, een montere fysiotherapeut uit Gent, zijn beide ouders: zijn vader, Karel Philips, aan het begin van vorig jaar, zijn moeder – Palmyre D. – aan het einde. En allebei zijn ze gegaan, zegt hij, overeenkomstig hun aard: vader vechtend tot de laatste snik, moeder na de inname van een magistraal bereide siroop die enkele minuten later de dood inleidde – het 'laatstewilsdrankje' waar ze zo naar had gesnakt.

ROEL PHILIPS « Mijn vader is 85 geworden, mijn moeder 89. Ze hebben samen een mooi leven gehad, en ze konden het ook goed vinden met hun kinderen, mijn zus en ik. Het waren verstandige mensen die niet op de loop gingen voor de realiteit van het leven: aan het eind, wisten ze, wacht de dood. Daar gingen ze heel bewust mee om, met name mijn moeder. Onder haar impuls zijn ze, ruim tien jaar geleden, lid geworden van de vereniging *Recht op Waardig Sterven*. Vanaf haar tachtigste vertelde mijn moeder aan iedereen die het horen wilde dat het genoeg was geweest. 'Voor mij hoeft het niet meer,' zei ze, 'maar mijn man leeft nog. Als hij sterft, wil ik dat ook doen.' Met het oog daarop koos ze ook haar – eerste – huisarts: dokter Marc Cosyns, bestuurslid van *Recht op Waardig Sterven*. *Hij* zou niet op de vlucht slaan als het zover was.»

De zus van Roel is ook bereid te praten, maar wil anoniem blijven. Ze bevestigt dat haar moeder te pas en te onpas met haar

doodsverlangen uitpakte. 'Het ging zo ver dat wij op den duur zeiden: 'Moe, alstublieft, hou er nu even over op.'"

ZUS « Me dunkt hebben een aantal gebeurtenissen haar het gevoel gegeven dat het genoeg geweest was. Ze had de dood van haar ouders van dichtbij meegemaakt; vooral de lang aanslepende strijd van haar vader na een hartinfarct

had haar getekend. Ze had ook het dementieproces van haar zus jarenlang gevolgd. En ze was een uitgesproken mens: ze hield haar meningen niet voor zich. 'Dit wil ik mijn kinderen niet aandoen,' zei ze. Het was haar een gruwel te denken dat ze ons later tot last zou kunnen zijn. Haar waardigheid stond voorop.

» En: haar rug deed steeds meer

pijn. Ze was niet zo mobiel meer – ze was afhankelijk van mijn vader. Dat zat haar ontzettend dwars. Alleen achter de geraniums blijven zitten was voor haar geen leven, ze wilde zélf de grens bepalen.»

ROEL « Mijn moeder teerde op haar wilskracht: ze deed alles het liefste zelf. Afhankelijkheid was haar grootste nachtmerrie. Pijnstillers

Levensmoeheid

bijvoorbeeld weigerde ze resoluut: ze was als de dood dat ze eraan verslaafd zou raken.»

ZUS « Mijn vader is ook lid van Recht op Waardig Sterven geworden, maar meer uit liefde voor mijn moeder dan uit eigen overtuiging. In 2000 werd bij hem de ziekte van Parkinson vastgesteld; misschien deed dat hem ook twijfelen? In elk geval, toen ik hem op de man af vroeg: 'Va, hoe sta jij er nu tegenover?' volgde een lange stilte. Daarna zei hij: 'Ik ga ook akkoord.' (*lacht*)»

Parkinson tast vader Philips beetje bij beetje aan. Hij gaat met dribbelpasjes lopen, en zijn hand vormt almaar kleinere letters als hij schrijft. Maar alles bij elkaar genomen blijft de schade nog beperkt dankzij de toewijding van zijn zoon, die als fysiotherapeut week na week met hem werkt. Hij doet er alles aan opdat zijn vader én zijn moeder een zelfstandig leven zouden kunnen blijven leiden.

ROEL « Waar vader vroeger al slecht in was, daar werd hij nog slechter in. De video bedienen, bijvoorbeeld, lukte niet meer. De telefoon gebruiken ook niet. Dan las hij de handleiding en zei: 'Prachtig geschreven (*lacht*).' Maar met zijn kleinzoon voerde hij nog altijd goed geïnformeerde gesprekken over muziek en politiek.»

In december 2003 stuikt Karel Philips in elkaar. Roel: 'Mijn moeder zei dat hij gevallen was. En dat het niet de eerste keer was, maar daar hadden ze nooit wat van gezegd.'

Diagnose in het ziekenhuis:

verschijnselen ingegrepen. Maar daar hebben de geriater en ik ons tegen verzet: het was niet in overeenstemming met vaders gevoelens.»

ROEL « Het *mocht* ook niet. Mijn vader had zijn verzoek om waardig te sterven meer dan tien jaar geleden ondertekend, en de geriater zei: 'Zo'n verzoek mag niet zo oud zijn.'»

ZUS « Mijn vader stond achter zijn besluit om waardig te sterven, maar geleidelijk heb ik het bij hem zien kantelen. Was het parkinson? Of toch een begin van demantie? In elk geval, de kloof tussen rede en gevoel werd almaar dieper. Hij heeft gevóchten voor zijn leven.»

ROEL « Mensen verleggen hun grenzen als het beslissende moment is aangebroken. En in mijn praktijk heb ik het ook vastgesteld: demantie *versterkt* vaak iemands karakter. Mijn vader werd meer dan ooit de zachte man die hij altijd was geweest, in de eerste plaats bekommerd om het welzijn van mijn moeder. Zij sliep bij hem op de kamer in het ziekenhuis, waar ze heel attent voor haar waren. Dat was hem niet ontgaan. 'Dokter,' zei hij, 'ik ben blij dat het hier zo goed is voor mijn vrouw.' Typisch! Met *hem* was er niks aan de hand - hij schoof het probleem voor zich uit.»

Karel Philips heeft het op het eind, toen elke therapeutische behandeling was gestaakt, nog een week lang zonder voedsel en drank volgehouden, met alleen maar morfinepleisters en vocht op

altijd voorspeld had, ging ze niet met hem mee.

ROEL « Dat deed ze uit respect voor haar kinderen. Dat kon ze niet maken, vond ze: ze wilde onze periode van rouw voor vader respecteren.»

'Ze zei dat ze bleef leven voor ons,' aldus de dochter. 'Maar was dat wel zo? Ik heb haar paniek in het ziekenhuis gezien, haar angst voor zijn laatste ademstoot. Ze was báng voor de dood, heeft ze me later verteld. Toen va in een coma lag, werd het plotseling concreet: doodgaan. Het grote vraagteken dat we allemaal ooit zullen zien. En ze was ook hulpeloos: 'Hoe moet ik verder zonder hem?' Ik had het gevoel dat ze nog niet *klaar* was.'

Het voornemen om euthanasie te plegen ligt nog altijd in haar mond bestorven, maar broer en zus besluiten toch een serviceflat voor hun moeder te zoeken. Misschien, hopen ze, vindt ze daar wel een nieuw elan. IJdele hoop: hun moeder maakt een afspraak met dokter Cosyns.

Lijden aan het leven

Dokter Marc Cosyns, die aan de RUG patiëntenrechten en stervensbegeleiding doceert, houdt geregeld een voordracht over euthanasie. Hij heeft voor zulke gelegenheden een vaste inleiding: een verhaaltje van Toon Tellegen over een kleinzoon die zijn opa ervan weerhoudt uit het leven te stappen, want hij moet nog absoluut met hem naar de kermis. Als de man met de zeis zich bij opa

grootvader: 'Ja.' 'Beloofst u dat?' vroeg ik. 'Ja,' zei hij. 'Dat beloof ik.' En hij stak twee oude, kromme vingers in de donkere lucht.'

DR. MARC COSYNS « Het is niet vanzelfsprekend te beslissen dat je niet meer nodig bent, niet voor jezelf én niet voor de anderen. Maar niet iedereen heeft een kleinzoon. En niet iedereen vindt een ritje op de kermis een voldoende reden om te blijven leven.»

Uitzichtloos en ondraaglijk lijden is op dit moment een wettelijke voorwaarde om tot euthanasie over te gaan. Maar volgens dokters Cosyns hoeft dat niet beperkt te blijven tot fysiek leed. Het is ook een emotionele kwestie; gevoelens van eenzaamheid, zinloosheid en hopeloosheid zijn net zo bepalend.

Cosyns helpt patiënten die 'lijden aan het leven'.

COSYNS « Ik doe alles volgens de wet. Patiënten moeten een herhaald verzoek tot euthanasie schrijven. Ik raadpleeg een andere arts. En daarna ook nog, zoals het hoort, een psychiater, omdat de patiënten deel uitmaken van de groep die niet 'binnen afzienbare tijd' zullen sterven.»

Of de patiënt ondraaglijk lijdt, dat maakt hij of zij uiteindelijk zelf uit, zegt de dokter. 'Ik toets, speel advocaat van de duivel, en kijk erop toe dat er geen druk van buitenaf is.'

HUMO Mensen die lijden aan het leven zijn wel niet 'ongeneeslijk ziek', zoals het wettelijk hoort.

COSYNS « 'Ongeneeslijk ziek' is een medische inschatting. En nog-

'Ik ben tróts op mijn moeder: ze heeft de eer aan zichzelf gehouden'

herseneninfarct. Ten gevolge daarvan gaat Karel Philips ook stilaan dementeren.

ROEL « Het was geen fraai gezicht: hij at niet meer, speelde zijn kleren uit, enfin, hij was zo ongezellig dat hij op zijn ziekenbed moest worden vastgebonden.»

ZUS « Mijn moeder kon het niet aanzien. Als het van haar had afgehangen, had ze vanaf de eerste

de lippen. 'Daar is,' zegt Roel, 'iedereen van geschrokken: dat hij, die al helemaal *op* was, het zo lang volhield! Je zag hem rillen van de inspanning op zijn bed: hij vocht voor wat hem nog restte aan tijd.'

Zijn vrouw vond het afgrijselijk. Haar man, naar wie ze zo had opgekeken, werd in enkele weken gereduceerd tot bijna een kind. Maar: in weerwil van wat ze zelf

meldt, krabbelt die terug. Poffertjes! Spookhuis! Suikerspin! Hij kan écht nog niet mee. 'O ja,' zegt de dood: 'Dat is een goede reden.'

Slot van het verhaal, volgens het jongetje: '*Op Koninginnedag gingen we naar de kermis. Met zijn tweeën. We aten poffertjes en kaneelstokken en ik mocht overal in. En toen ik vroeg: 'Gaan we volgend jaar weer?', toen zei mijn*

maals, ziek zijn is meer dan een fysieke kwestie. Wat mij betreft is er geen enkel probleem. Het past volledig in de euthanasiewet én de wet op het patiëntenrecht, waarbij de patiënt op elk moment kan zeggen: 'Stop de behandeling.' Het gaat om het recht op zelfbeschikking. De patiënt kiest zelf het moment waarop hij sterft.»

Dat moment is, zegt Cosyns, ►

Dossier Euthanasie (1)

► voor iedereen verschillend. Het geeft geen zin 'lijden aan het leven' aan extra juridische voorwaarden te verbinden: 'Het zit al in de wet.' **COSYNS** « Het is een complex aan ervaringen. Meestal gaat het om mensen van hoge leeftijd die vinden dat hun levenskwaliteit niet meer voldoet: 'Het is niet meer zoals vroeger.' Ze zijn niet ongeneeslijk ziek, *stricto sensu*, maar ze lijden aan kwalen en kwaaltjes die hen doen besluiten dat het niet meer hoeft - het is mooi geweest. Vaak gaat het om wat ik zou noemen 'bewuste mensen', die nadenken over het leven.»

Palmyre D. was zo'n vrouw. En ze was níet depressief, aldus Cosyns. Dat heeft de psychiater bevestigd. Acute depressie is te genezen, en mag daarom geen aanleiding zijn tot euthanasie. Ongeneeslijke chronische depressie mag dat wél, vindt de dokter. 'Laatst heeft een vrouw zichzelf in brand gestoken in de buurt van de *Gazet van Antwerpen*. Ze was al tientallen jaren in behandeling, en de periodes van beterschap werden almaar korter. Ze smeekte om een verlossend spuitje. Waarom hadden we haar niet mogen helpen?'

Cosyns verwijst ook naar de zaak-Chabot in Nederland. In 1994 oordeelde de Hoge Raad dat psychiater Boudewijn Chabot het recht had te helpen bij de zelfdoding van een psychisch gestoorde, 50-jarige vrouw. In het arrest van de Raad stond dat 'de oorzaak van het lijden niet afdoet aan de mate waarin het lijden wordt ervaren.'

En eind vorig heeft de Nederlandse artsenorganisatie KNMG besloten een vragenlijst samen te stellen, als hulpmiddel om uit te maken of iemand aan het leven lijdt. De organisatie vindt dat levensmoeheid een voldoende reden is om, binnen de klijlijnen van de Nederlandse wet, tot euthanasie over te gaan.

Cosyns: 'De discussie gaat binnenkort ook in België losbarsten: het wordt hét probleem van de komende jaren. Ik pleit ervoor in alle openheid te discussiëren, ook met de patiënten.'

Oprecht verlangen

Palmyre wil niet wachten tot 'lijden aan het leven' een wettelijke verschoningsgrond voor euthanasie wordt. In haar serviceflat her-

haalt ze met almaar grotere aandrang dat haar tijd gekomen is.

ZUS « Eerlijk gezegd, ik had niet verwacht dat ze er na het overlijden van mijn vader weer bovenop zou komen. Ze hadden zo'n symbiotische relatie dat ik wist: ze zal het verlies nooit kunnen accepteren. De vraag was: hoelang zullen we haar kunnen motiveren om te blijven leven? »

Maar ik had haar afhankelijkheid en doelloosheid onderschat: ze heeft zich laten gaan. Dat was een pijnlijke vaststelling voor ons, maar ik ben me gaan afvragen hoe ze vroeger was. Wás ze wel zo'n vechter? Kwám ze toen zo uitdrukkelijk voor zichzelf op? Het antwoord is: nee. Door haar hechte relatie met mijn vader was ze zich geleidelijk aan afhankelijk van hem gaan opstellen. Misschien bizar voor een buitenshuis werkende vrouw die carrière heeft gemaakt, maar het was niet anders. Ze was niet in staat alleen te leven.»

ROEL « Mijn vader praatte met iedereen, *hij* legde de sociale contacten; mijn moeder was meer op zichzelf.

» Ze was bang om af te takelen. Dát was haar grote angst. Maar die angst was ongegrond, dacht ik, als fysiotherapeut. 'Er kan best nog wat aftakeling bij,' zei ik lachend. 'Ik heb patiënten die er veel erger aan toe zijn.' Ik ben het ge-

wend mensen op te monteren. Maar bij haar sorteerde het geen effect: ze bleef negatief.

» Tegelijk stuurde ze tegenstrijdige signalen uit. Ze volgde het nieuws op de voet, ze ging graag uiteten, ze kleeedde zich op - ze was *betrokken*. En toch bleef ze maar praten over euthanasie.»

ZUS « Mijn broer en ik hebben van meet af aan verschillend gereageerd op het verzoek van mijn moeder om euthanasie. Bij Roel overheerste consternatie. Hij verzette zich met hand en tand. Ik was het er ook niet mee eens, maar ik gaf mijn verzet op toen ik voelde dat mijn moeder het echt wilde. 'Oké,' zei ik, 'als je euthanasie wilt, hóe ga je het dan doen? En hoe zal je ceremonie verlopen? Begraven of cremieren?' *Les pieds dans le plat*. Ik wilde het in redelijke banen leiden. Toetsen. Confronteren met onze gevoelens.»

HUMO Afschrikken?

ZUS « Misschien wilde ik dat wel onbewust, maar in de eerste plaats ben ik gaan peilen naar de diepte van haar verlangen. Als het een oprecht verlangen was, moest het verlopen zoals zij het wenste. Ik voelde me ook medeverantwoordelijk: ik nam, als oudste kind, de beslissing mét haar. Dat kon ik alleen als ik er zelf mee in het reine was. Ik wilde niet achteraf met het gevoel blijven zitten dat ik haar

in de wanhoop had gestort.»

ROEL « Op een bepaald moment heb ik er mij bij neergelegd. Ik zei tegen haar: 'Het is zelfdoding. En dat is een egoïstische daad. Maar iedereen mag over zijn eigen leven beschikken: doe wat je denkt te moeten doen. We gaan je niet tegenhouden.' We hebben haar het fiat gegeven. En op slag zag je haar veranderen: ze liet zich gaan - in haar hoofd had ze de knop omgedraaid.

» We hebben dokter Cosyns uitgenodigd, en we hebben met zijn allen besloten het afscheid op een mooie, serene manier te laten verlopen. In een tweede gesprek hebben we een datum vastgelegd: zo snel mogelijk. Het is vreemd om te zeggen, maar we hebben een vrijdag gekozen, omdat we dan een weekend hadden om de klap enigszins te verwerken. Ik heb de begrafenisondernemer van tevoren op de hoogte gebracht: 'Op 5 november gaat het gebeuren.' Ik heb het niet verborgen gehouden, en dat vind ik nog altijd het beste. Zo heb ik het ook voor mezelf leren plaatsen - door het aan anderen uit te leggen, ook aan mijn kine-patiënten. Ik zei expliciet: 'Volgende week vrijdag kom ik niet werken.' Achteraf begrepen ze waarom ik niet was gekomen. Hoe meer ik erover praat, hoe duidelijker het voor me wordt: mijn moeder heeft op een heel mooie, waardige wijze afscheid genomen.»

ZUS « De rouw begint al op het moment dat je het licht op groen zet voor euthanasie. Als je de data vastlegt voor de gesprekken met de psychiater en de dokter, de afspraak maakt voor het definitieve einde... dat zijn allemaal heftige momenten, die moeilijk met anderen te delen zijn. Je verdriet is, hoe zal ik zeggen, nogal intiem. Dat maakt het wel bizar. Je betreedt toch een soort *no man's land*.»

Gij zult niet doden

COSYNS « Ik móét patiënten helpen als ze afscheid van het leven willen nemen. Een arts is er natuurlijk in de eerste plaats om zieke mensen te genezen, maar ook om zorg te verlenen aan mensen die niet meer kunnen genezen, die niet meer verder kunnen leven. Voor mij is dat één geheel.

» Sterven is in de geneeskunde lang weggedrukt. Met name in de ►

Dokter Marc Cosyns: 'Ik móét patiënten helpen als ze afscheid van het leven willen nemen.'

Dossier Euthanasie (1)

► jaren tachtig heerste er euforie: alles was mogelijk! We gingen iedereen honderd laten worden - de dood was taboe. Als je een patiënt vroegtijdig *afgaf*, had je gefaald. Maar als je altijd maar over genezen praat, komt de dood niet ter sprake in je kabinet. Terwijl: de dood hoort bij het leven. Daar moet je, vind ik, ook naar handelen. Vooral als het betekent: helpen bij het sterven. Dat is je verdomde plicht als arts.

» Je kunt voorkomen dat mensen sterven op een wijze die ze niet willen.»

In het boek dat Cosyns vorig jaar met journaliste Johanna Vlaminc uitbracht, *'Zoals ik het wil'* (Roularta Books), staat zo'n geval beschreven. Roger, 89, niet echt ziek, maar gestaag in krachten afnemend - *time not on his side*. Cosyns: "Elke dag kan een hersenbloeding me treffen," zei Roger. "En dat moment wil ik voor zijn." Hij is eruit gestapt.

De eerste die Cosyns uit het leven hielp, was een katholieke vrouw. Het was lang geleden, in de jaren tachtig, en ze was chronisch ziek. Cosyns, toen een jonge arts die vooroplep in de strijd om de legalisering van abortus, hoefde niet lang na te denken. Het ging om waar het hem nog altijd om gaat: de zelfbeschikking van de patiënt. Hij mocht die vrouw niks influisteren.

COSYNS « Ze geloofde in God, en ze wist niet zeker of ze zelf over haar leven mocht beschikken, maar intuïtief voelde ze: op deze manier verderleven heeft geen zin meer. Ze had altijd in het onderwijs gestaan, was ook na haar pensioen actief gebleven, maar op een bepaald moment kon dat niet meer. Ze was alleenstaande. Haar vriendin, met wie ze heel *close* was, heeft haar nog lange tijd doen twijfelen. Maar toen die stierf, was het voor haar een uitgemaakte zaak.»

HUMO Hoe bracht ze dat in overeenstemming met haar geweten als katholiek?

COSYNS « Ze beriep zich op een citaat uit de bijbel: 'Oordeel niet, opdat gijzelf niet veroordeeld zult worden.' Dat was haar uitgangspunt. Niet die andere passage uit de bijbel, die tegenstanders te pas en te onpas aanhalen: 'Gij zult niet doden.' Je mag inderdaad niemand ombrengen - die het zelf

niet wil.»

HUMO Waarom heeft die mevrouw geen overdosis genomen?

COSYNS « Daar heb ik zelf ook over gepiekerd: waarom moest ik erbij? Maar wat was het alternatief? Haar een drankje voorschrijven en het haar in haar eentje laten innemen? Dat is in mijn ogen hetzelfde - je blijft, als arts, verantwoordelijk. Ik pleit voor zelfbeschikking én verbondenheid: ik *kon* haar niet in de steek laten.»

HUMO Misschien haalde zij u er wel bij om zelf schone handen te hebben?

COSYNS « Ze toetste zichzelf, denk ik: 'Ben ik wel goed bezig?' Dat is niet zo makkelijk te achterhalen als het om jezelf gaat.

» Dit had niks met zelfmoord te maken. Het was een bewust proces, waarbij we elkaar aftoetsten. Voor mij is het een mooi gegeven: *zelfbeschikking in verbondenheid*. Dat klinkt katholiek, maar dat is het niet noodzakelijk. Solidariteit is ook in het humanisme een belangrijk begrip: wij zijn er maar dankzij de anderen.

» Zo hadden we ook de zekerheid dat het goed gebeurde. Als je het alleen doet, bestaat de kans dat je het drankje niet binnenhoudt, of dat je gevonden wordt en dat je maag wordt leeggepompt en je alsnog verplicht wordt verder te leven als een zwaar beschadigd persoon.»

HUMO Was het zwaar voor u, die eerste keer?

COSYNS « Het meest vervelende was dat het stiekem moest. Met als gevolg dat het, in technisch opzicht, niet zo best was. De Nederlander Pieter Admiraal (*anesthesist en wegbereider van de euthanasie in Nederland, red.*) adviseerde me insuline. Alleen, met insuline weet je nooit zeker hoe het inwerkt. Ik heb het gecombineerd met barbituraten - om haar te laten inslapen. Maar het heeft tweeënhalve dag geduurd, zolang heeft ze in een coma gelegen.

» Op zich was dat geen probleem: ik had er van tevoren met haar over gesproken, en zij maakte geen bezwaar, op voorwaarde dat ze niet meer wakker zou worden. Tegelijk was het ook makkelijker voor de - verre - familie om het verwerken: voor hen was het een natuurlijke dood. Maar nu zou ik niet meer zo werken. In medisch opzicht was het fout. Intussen

hebben we duidelijke richtlijnen uitgewerkt en ook gepubliceerd.»

Het afscheid

Roel Philips bekent dat hij heeft getwijfeld. Was zijn moeder misschien toch depressief? En ook zijn zus was niet zeker van haar stuk: wie weet was het een *latente* depressie. Maar, zegt Roel, toen zijn vader in het ziekenhuis voor zijn leven vocht en in enkele weken tijd een schim van zichzelf werd, kreeg zijn moeder antidepressiva toegediend, en de maanden daarna ook. 'En die hebben *niet* gewerkt.'

ROEL « Maar ik moet eerlijk zijn: ik heb haar nooit helemaal begrepen. Wat schuilde er achter die hardnekkig volgehouden doodswens? Ik heb haar ooit rechtstreeks gevraagd: 'Moe, als va dertig jaar geleden was gestorven, had je dan ook niet meer verder willen leven?' Ze heeft er niet op geantwoord.»

Hij zucht diep. Hoe vaak hij er zich het hoofd ook al over heeft gebroken, helemaal helder ziet hij het nog altijd niet. 'Ik heb gedacht dat het een verkapt verlangen naar zelfmoord was. Maar dat stadium ben ik voorbij: dat was het niét. Het is wel zo dat sommige mensen meer redenen nodig hebben om te blijven leven. Je hébt potentiële 'zelfmoordenaars', hoe vreselijk dat woord ook klinkt. En bij de meesten sluimert dat verlangen van jongs af aan - het

komt niet met de oude dag. Heeft het te maken met een trauma in je jeugd? Een tekort aan bepaalde chemische stoffen in je hersenen? Geen idee. Maar zoals je mensen hebt die te allen prijze willen blijven leven, zo heb je ook mensen die diep in hun binnenste willen doodgaan. Misschien was mijn moeder zo iemand. Ik ben daar zelf niet uit. Ik vraag me af of zij het wel wist.»

De zus van Roel weet ook niet hoe ze het zou moeten noemen wat haar moeder heeft gedaan, maar: 'Zelfmoord was het niet, in geen geval. Ik betwijfel zelfs of ik het zelfdoding zou noemen.'

ZUS « De laatste twee weken heeft ze van een hoop mensen op een heel mooie manier afscheid genomen. Ze nodigde ze bij zich uit, of ze sprak met hen over de telefoon - bewust, helder en duidelijk. Bepaalde mensen heeft ze zelfs gevraagd mij achteraf te troosten.

» Eén week voor haar dood hebben we nog een groot familiefeest gegeven, en daar heeft ze ook mee ingestemd. Dat deed ze omdat ze het goed wilde doen. Ze dreef haar wil niet door ten koste van alles en iedereen.»

De zus houdt een warm gevoel over aan die laatste familieëunie. 'Het was,' zegt ze, 'mooi.'

ZUS « We hebben gelachen en gehuild met elkaar, de drie generaties samen: oma, haar kinderen en haar kleinkinderen. Het was *goed*, voor haar en voor ons: dát was de

Uitzichtloos en ondraaglijk lijden is op dit moment een wettelijke voorwaarde om tot euthanasie over te gaan, maar volgens dokter Marc Cosyns hoeft dat niet beperkt te blijven tot fysiek leed. 'De discussie gaat binnenkort ook in België losbarsten: het wordt hét probleem van de komende jaren.'

boodschap. Het was geen lichtzinnige daad.»

ROEL « Wij waren emotioneler dan zij. Zij heeft geen traan gelaten, zij *kon* niet huilen.»

Eén week later, op vrijdag 5 november, houden de kinderen hun moeder van acht tot tien uur 's ochtends gezelschap in afwachting van de komst van dokter Cosyns. Ze mogen haar niet alleen laten wachten, vinden ze. Dat kunnen ze haar niet aandoen.

ROEL « Ze was rustig, ingesteld op wat er zat aan te komen. We hebben een beetje gepraat en wat gelachen - galgenhumor. Dat maakt zo'n moment nog enigszins draaglijk: het verandert niks als je daar allemaal met lange gezichten zware verklaringen aflegt. Maar helemaal tot het laatst zijn we niet gebleven. Dat ultieme moment was voor haar en haar dokter. Toen het zover was, heb ik haar wel gevraagd: 'Moeten we echt niet blijven?' - 'Nee,' zei ze, 'meegaan kun je toch niet (*lacht*).'

» Ik heb haar nog mee naar haar bed begeleid. 'Moe,' zei ik, 'ik heb er vrede mee; ik kan ermee leven.'

» Ik houd er een gevoel van trots aan over: ze heeft de eer aan zichzelf gehouden.»

Ook de zus van Roel kan nog niet onder woorden brengen waarom ze niet bij het ultieme moment aanwezig wilde zijn. Het ging haar 'een straat te ver'.

ZUS « Tot net voor het allerlaatste moment, dát was voor mij de grens. Daarna was het aan haar en de dokter: zij hadden een relatie opgebouwd waar wij, als kinderen, buiten stonden. Ik had een groot vertrouwen in de dokter. Het was niet nodig dat ik erbij was, het was me ook te technisch, net zoals je ook niet bij een operatie aanwezig bent.

» Achteraf heb ik wel even bij hem gepeild hoe ze was toen ze de siroop innam. 'Heel rustig en tevreden,' zei hij. De opluchting bij haar was groot.»

ROEL « Ze heeft geen seconde getwijfeld.»

Beroepsgeheim

Twijfelen heeft dokter Cosyns ook niet gedaan. Hij heeft nog geen enkele keer een slecht gevoel aan euthanasie overgehouden, zegt hij. Hij heeft het er wel moeilijk mee als patiënten die hij helpt een eind aan hun leven te maken, hem

laten beloven het niet te vertellen aan hun kinderen. 'Ik zie die kinderen ermee worstelen, en ik denk: 'Ik wou dat ik het mocht zeggen.' Wat je niet weet, kun je niet verwerken, hè. Maar ik ben gebonden door mijn beroepsgeheim.'

COSYNS « Je hebt ook mensen die je, hoezeer je het ook afwimpelt, willen betalen voor je diensten. Meestal zijn dat mensen die al door heel veel dokters zijn afgewezen: eindelijk hebben ze iemand gevonden die het doet. Maar voor een arts is het één huisbezoek - dat reken je aan, niet méér. Als mensen blijven aandringen, geef ik hun het rekeningnummer van Recht op Waardig Sterven of de Federatie voor Palliatieve Zorg. Soms volstaat zelfs dat niet. Een vrouw heeft ooit een envelop met twintigduizend frank op haar schouw laten staan - geld dat ik allang heb doorgestort. Maar ik zit daar wel mee. Het is alsof mensen hun schuldbesef afkopen. Alsof ze zeggen: het is niet normaal wat je doet. Terwijl, voor mij is het een onderdeel van mijn taak: stervensbegeleiding.»

De wereld is in de ban van de kerst als we de zus van Roel spreken. Dat maakt het er niet makkelijker op, zegt ze. Als de *jingle bells* weerklinken, grijpt ze naar de Kleenex: ze zit nog met te veel verdriet. 'Maar de manier waarop het is gegaan, vervult me met dankbaarheid. Het is toch een luxe als je het zo, met zijn allen, kunt afsluiten? Het is goed dat dokter Cosyns erbij was. Hij heeft er een meerwaarde aan gegeven. Het is ook in technisch opzicht goed afgelopen: er is niet *gebroddeld*.'

ROEL « Vroeger noemde ik het zelfdoding wat mijn moeder heeft gedaan. Nu niet meer: het was euthanasie.»

HUMO Zou je het in haar geval ook gedaan hebben?

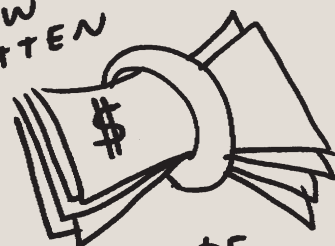
ROEL « In haar geval niet, nee. Ik zou een elektrische rolstoel hebben gekocht om overal naartoe te sjezen. Maar in het geval van mijn vader had ik het wel gedaan. Zéker wel.»

Jan Antonissen en Luc Kempen
(Foto's Stephan Peleman)

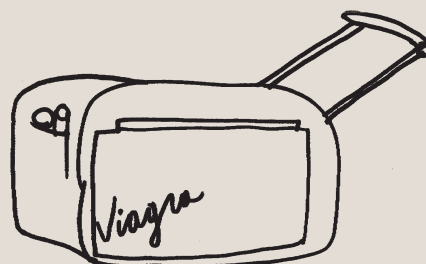
VOLGENDE WEEK:
HET HELLEND VLAK

HEBBEDINGETJES VOOR DE Moderne SEKSTOERIST ^(K)

DOLLARBOEI
OM UW
BILJETTEN

DRIJVENDE
TE HOUDEN

VIAGRA REISSTA

PAARDENBRIL
OP MENSEN-
MAAT
BESPAART
UITZICHT
OP ELLENDE